

**KASTAMONU ŞER'İYYE SİCİLLERİNE GÖRE: KASTAMONU KAZASI'NDA
AİLE (1750-1775)***ACCORDING TO KASTAMONU SHERIYYE REGISTRY: FAMILY IN
KASTAMONU DISTRICT (1750-1775)**Fatime YAZICI*****Öz****Article Info**

Bu çalışmada, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu Kazası'nda aile müessesesi ele alınmıştır. 1750-1775 yıllarını ihtiva eden araştırmada, Kastamonu şer'iyye sicilleri esas alınarak Kastamonu Kazası'nda ailenin işlevi, evlenme, nikâh, mehir, çok eşlilik (poligami), boşanma, nafaka, vasi, çocuk, çocuğun genel açıdan toplumsal niteliği, kadının sosyal hayattaki yeri ve önemi, ailede ekonomik durum gibi sosyo-iktisadî olgular incelenmiştir. Ayrıca bahsedilen bu unsurlar çerçevesinde her husus kendi başlığı altında irdelenerek konu hakkında detaylı bilgi verilmiştir. XVIII. yüzyılın çalkantılı siyasi hayatı içerisinde, Osmanlı Devleti'nde çok büyük bir ehemmiyet arz eden ve içtimâî yapının temelini oluşturan ailenin konumu, Kastamonu örneği üzerinden ve büyük oranda arşiv verilerinden hareketle yola çıkılıp, araştırma eserlerden de istifade edilerek ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şer'iyye sicilleri, Kastamonu, mehir, nikâh, nafaka, çok evlilik.

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi:22/03/2024

Kabul Tarihi: 24/05/2024

Atf

Yazıcı, F. (2024). Kastamonu Şer'iyye Sicillerine Göre: Kastamonu Kazası'nda Aile (1750-1775). *Anasay* 28, 11-31.

Abstract**Research Article**

This study focuses on the institution of the family in the second half of the 18th century in the Kastamonu District. The research covering the years 1750-1775 relies on the Kastamonu Sheriyye registry records as a basis to examine various socio-economic factors related on the family institution in the Kastamonu District. These factors include the function of the family, marriage, wedding ceremonies, dowry, polygamy, divorce, alimony, guardianship, children, the general societal status of children, the role and importance of women in social life, and the economic status of the family. Furthermore, each of these aspects has been examined under its own title, providing detailed information on the subject. Within the turbulent political landscape of the 18th century, the position of the family, Ottoman Empire and formed the foundation of the social structure has been primarily explored through the example of Kastamonu largely relying on archival data, supplemented by research works.

Received: 22/03/2024

Accepted: 24/05/2024

Cite this article as:

Yazıcı, F. (2024). According to Kastamonu Sheriyye Registry: Family in Kastamonu District (1750-1775). *Anasay* 28, 11-31.

Keywords: Sheriyye registers, Kastamonu, Dowry, Marriage, Alimony, Polygamy.

* Bu çalışma, "Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Kastamonu (1750-1775)" isimli devam eden doktora tezinden üretilmiştir.

* Doktora Öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi ABD, ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-3079-6113>.

EXTENDED ABSTRACT

This study examines the institution of family, one of the fundamental pillars of Ottoman society, focusing on the Kastamonu District between the years 1750 and 1775. Utilizing data from judicial records, the analysis delves into various aspects of family structure, including marriage, marriage contract, dowry, polygamy, divorce, alimony, guardianship and the socio-economic status of families. Through this examination, the aim is to provide a general assessment of the social structure of the Kastamonu District and the position of the family during the latter half of the 18th century. The social and cultural fabric of the district reveals a coexistence of diverse ethnic groups, including Muslims and non-Muslims. This study, which scrutinizes the family structure in the Kastamonu District during the Ottoman period, serves as a valuable resource for understanding the societal dynamics and the status of the family in the city.

In the Ottoman Empire, the concept of family gained particular significance alongside population censuses. Generally, a family consisting of one husband and one wife, and four to six individuals in total, was considered as a basic unit. Sheriyye records indicate that the demands of women, who constitute the cornerstone of the family structure, particularly in matters such as marriage and divorce, were taken into account. Numerous marriage records found during the examined period serve as evidence of this practice. Women typically married the person they desired, often through intermediaries or in the presence of the court. Marriage and the concept of marriage contract, which represents the contract uniting a man and a woman, along with the traditional Turkish understanding of marriage as acquiring a home and property, and the institution of family revolving around the child as its most important entity, are emphasized in the research. The study explores how these concepts manifested in the Kastamonu District, shedding light on their societal significance.

The mehir, which is considered as part of the marriage contract and is the obligatory payment or goods that the husband is required to provide to his wife, has been viewed as a legal right granted to women during the Ottoman period. Although mehir payments were usually deferred, it became mandatory to pay them in case of the husband's death or divorce. Indeed, this study addresses the varying amounts of mehir payments based on individuals' financial situations. Another topic examined is the practice of polygamy, which generally held rare status in Ottoman society. While Islamic law permits a man to marry up to four women simultaneously, it emphasizes the necessity for equality in this practice. Furthermore, the research evaluates the practice of polygamy, often chosen by men who could not have children with their first wives, in the context of the Kastamonu District. Based on tereke records, it is concluded that monogamous marriages were prevalent, with two or three marriages being rare occurrences.

In the mentioned research, the issue of divorce in Ottoman family law is observed to be based on Islamic law, where although generally prioritized by the husband, women are also granted the right to divorce. In the Kastamonu District, three types of divorce procedures are identified: divorce initiated unilaterally by the husband through talak, divorce by mutual agreement through muhâlaa, and divorce by judicial decree through tefrik. Additionally, the determination of alimony, which serves as a form of financial support arising from family law and property relations, particularly for the maintenance and livelihood of children after divorce, is a common occurrence. The appointment of a guardian, especially to safeguard inherited property and prevent injustice, is thoroughly examined as well.

In the Kastamonu District, it is evident that women played an active role in social and economic activities. Particularly in rural areas, women are seen to contribute to the family economy by engaging in various jobs. The estate records, which indicate the social and economic status of women and men, serve as important documents. Taking this feature into account, the research applied the role of women in economic and social life based on estate records, revealing instances where women were involved in economic activities, engaged in trade, owned and operated shops, as indicated by the mentioned records. Moreover, the registers mention women

being engaged in charitable activities and actively involved in endowment institutions, even serving as trustees, thus pointing to the significant role of women in society.

Finally, in order to understand the economic status of individuals living in the Kastamonu District, a classification method such as poor, middle class, and wealthy was adopted using estate records. It is observed that during the period examined in the Kastamonu region, the number of those classified as wealthy was low, with the middle class and the poor being more predominant. This research, which focuses on the institution of the family in the Kastamonu District and covers the years 1750-1775, relies on the Kastamonu Sheriyye registers to examine all aspects of family life. In the complex political and economic landscape of the second half of the 18th century, the status of the family, which holds great importance in the Ottoman Empire and forms the foundation of social structure, is elucidated through the example of Kastamonu and supported by research works guided by archival documents.

Giriş

Anadolu'nun en eski kentlerinden biri olan Kastamonu, antik çağdan günümüze kadar tarih sahnesinde yer almaktadır. Şehir, tarih öncesi çağlardan bu zamana kadar birçok kavim ve devletin yerleşme alanı olmuştur. Anadolu'ya farklı yerlerden göç eden kavimler burada art arda devletler kurarken, Kastamonu da bu olayların dışında kalmamış, birçok devletin kuruluşuna ve çöküşüne sahne olmuştur (Tuğlacı, 1985, 202). Kastamonu ve çevresinin dip tarihi Paleolitik devrine kadar indirgenmiş olup, bölge tarih öncesi devirlerden başlayarak bünyesinde birçok uygarlık barındırmıştır. 1071 Malazgirt zaferinden sonra birçok nokta gibi Kastamonu da Türklerin hâkimiyetine geçmiştir. Bu tarihten itibaren hızlı bir şekilde Türkleşmeye başlayan Kastamonu ve çevresi zamanla "Türkmen'in Kaidesi" olarak ifade edilmiştir. Bölgede gaza ve cihat anlayışı ve icraatları neticesinde ilk olarak Çobanoğulları Beyliği kurulmuştur. İlerleyen zaman içinde Candaroğulları Beyliği, Kastamonu ve çevresini alarak burada hüküm sürmüştür. Candaroğulları zamanında nüfusun artış göstermesi ile birlikte yeni yerleşim alanları ortaya çıkmış, bu sayede Kastamonu, Anadolu coğrafyasının büyük şehirleri arasında görülmeye başlamıştır. Kastamonu havalisinin Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmesi ise Fatih Sultan Mehmet'in padişahlığı döneminde 1461 yılında gerçekleşmiş ve bu tarihin hemen akabinde de Kastamonu, Anadolu Eyaleti'ne bağlı bir sancak haline getirilmiştir (Kankal, 2004, s.375; Darkot, 1993, s.400; Şahin, 2001, s.585-587; Maden, 2012, s.1-13).

Bu araştırmada, Osmanlı toplumunun en küçük fakat en önemli yapı taşlarından biri olan aile kurumu, arşiv kayıtları ışığında 1750-1775 yılları arasında Kastamonu aile yapısı örneği üzerinden ele alınmıştır. Bunun yanı sıra aile müessesesi temelini meydana getiren kadın ve erkeğin kendilerine mahsus özel yaşam sahası oluşturup soylarını sürdürmelerine katkıda bulunan ve yasal birliktelik olarak kabul edilen evlenme ve nikâh konularına değinilmiştir. Yine mehir, çok eşlilik, boşanma, nafaka, vasi, çocuk ve kadının sosyal hayattaki yeri gibi sosyal ve iktisadi hususlar Kastamonu Kazası örneğinde incelemesinin yapılması sağlanarak, bu yönde 1750-1775 yılları arasında kadı defterlerindeki mevcut bilgilerin değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Böylece arşiv vesikaları ışığında XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Kastamonu Kazasının toplumsal yapısı tetkik olunarak, ailenin konumu mütalaa edilmiştir

AİLE

Osmanlı Devleti'nde aile kavramına yönelik ifade edilen unsur, özellikle de nüfus sayımı ile beraber kendisini gösteren ve etkileşime alınan yapıyı temsil etmektedir. Aile mefhumunun yanı sıra, hane ve avârız hâne olarak belirtilen ve böylece, yalnızca tek ailenin oturmadığı aile yapısından söz edilmektedir (Özdemir, 1986, s.106). Aynı çatı altında yaşamını sürdüren anne, baba, çocuklar ve kan bağı ile bağlı bireylerin oluşturdukları bir grup şeklinde belirtilen ailenin, çiftlerin çocuk yapmak ve yetiştirmek için müşterek olarak ifa edilen ve toplum tarafından onaylanan bir sözleşme şeklinde tanımlandığı görülmektedir. Osmanlı ailesi ise eski Türk anlayışı ve İslamiyet'in kabulü ile beraber oluşan hukuk düzenine göre bir biçimlenme sergilemiştir

(Çakır, 2010, s.291; Çakır, 2016, s. 412-413). Aile kavramına yönelik bir diğer faktör ise, üretim kaynağı olarak ailelere sunulan topraklardır ki bu topraklardan ailenin sorumlu olması, ailenin önemi üzerinde yoğunlaşma göstermesi açısından çok mühim olmuştur (Sarıkaya, 2014, s.27). Aile genel olarak tek eşten ve 4 ile 6 kişiden meydana gelmekte, gelir ve gideri tek elden toplanan ailenin kutsal sayılması ölçüsünden yola çıkılarak değerlendirme yapıldığında bu yönde bir aile hukuku uygulandığı anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin bu cihetteki çalışma ve çabaları, ailenin işlevselliğinin bozulabileceği ve bu gidişatı önleme odaklı gelişmiş olduğu zikredilmektedir (Sarı, 1996, s.208).

Osmanlı Devleti'nde aile kavramına yönelik çalışmalar farklı biçimde oluşturulmuştur. Nitekim bu durum Kastamonu'da da kadınların sorumluluklarına bağlı çalışmaları ihtiva etmiştir. Buna bağlı en belirgin örnek, boşanmaların genelde erkeklerden gelen istek doğrultusunda gelişmesi kadar, kadının da bu yönde, yani gerek evlenme gerekse boşanma gibi bir talebinden söz edilebilmektedir (Sarı, 1996, s.207-208). Aile kavramı içerisinde bu ifade, kayıtların tutulması sırasında her ne kadar erkeklerin önemli bir unsur olarak kabul edilmesini içerse de, kadınlara da boşanma gibi bir husus dolayısıyla verilen önemin yadsınamaz bir boyutta olduğu belirtilmektedir (Akyel&Özdemir, 2015, s.167). Ailelere yönelik alınan kayıtlar, belirli özellikleri kapsayıcı şeklindedir. Buna göre ailelerin sıfat ve lakapları ile deftere kaydedilmesinin yanı sıra fiziksel özellikler, yaşlar ve bazen de sosyal statüler önemli bir yapıdadır (İskender, 2019, s.880). Örneğin; Dervişoğlu (KŞS-44-s.2/4.h; KŞS-57-s.393/200.h), Yörükoğlu (KŞS-44-s.53/83.h), Cebecioğlu (KŞS-44-s.61-62/98.h; KŞS-48-s.8-9/17.h), Kadioğlu (KŞS-44-s.289/451.h; KŞS-47-s.106/154.h), Çerkezoğlu (KŞS-45-s.179-180/270.h), Tafşanzade (KŞS-45-s.134/205.h), Yazıcıoğlu (KŞS-45-s.148/226.h), Urgancıoğlu (KŞS-47-s.145-146/210.h), Yanıkoğlu (KŞS-48-s.36/80.h), Dabbağoğlu (KŞS-53-s.186/295.h), Tarakçıoğlu (KŞS-59-s.47/93.h), Türkmenoğlu (KŞS-59-s.62/128.h), gibi birçok sülale adlarının geçtiği kayıtların var olduğu görülmektedir (Oğuz, 2013, s.231). Bununla birlikte sosyal mevki ve makam belirtilerek kaydedildiği de yine sicil belgelerinde gözlemlenen faktördür (Topal, 2010, s.35). İlâve olarak Osmanlı Devleti'nin sosyal ve kültürel fonksiyonları yönetme çalışmaları, önemli bir faaliyet endeksi olarak gelişme kazanmıştır. Bu anlamda özellikle de aile kurumu toplumun sosyal işlevselliği konusunda önemli bir birim olarak görülmüş, bu yöndeki çalışmalara da ortam hazırlamıştır (Ercoşkun, 2014, s.366). Kastamonu, sosyal ve kültürel biçim açısından irdelendiğinde, kaza genelinde sayıları çok olmamakla birlikte Müslüman ve gayrimüslim gibi farklı etnik grupların bir arada yaşaması, değerlendirmelerin bu yönde farklılıklar taşınmasına neden olmaktadır. Buna göre söz konusu nitelendirme etkisi farklı şekillerde bir sosyal ve kültürel ölçümlemeyi kapsamaktadır (Karcı, 2012, s.125).

EVLENME-NİKÂH

Sözlükte birleştirme, bir araya getirme manasına gelen nikâh kelimesi, bir erkekle bir kadının hayatlarını birleştirmesini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında oluşan evlilik ilişkisini ifade etmektedir (Atar, 2007, s.112). Eski Türklerde evlenme ifadesi izdivaç ev, bark sahibi olma anlamındadır. Evlenmenin aile yapısını meşru temellere oturtan bir durum olması, toplumsal olguda bu yönde bir kuruma yönelik nikâh işlemlerini etkin hale getirmektedir (Doğan, 2001, s.35; Doğan, 1999, s.375). Nikâh kavramı ise temelde, dini bir olgu olmaktan başka sosyal bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti için bu yönde bir uygulama ise, nikâh akdi denilen sözleşmenin zorunlu olarak yapıldığı bir birim olarak ifade edilmektedir. Toplumsal yaşamdaki önemine bağlı olarak nikâh etkisi kendisini gösteren bir ölçüt olmuştur (Kür, 2008, s.24). Evliliğe yönelik işlemlerde İslami çerçevede yönetilen Müslüman halkın genel konumu gibi, gayrimüslimin de kendilerine özgü olan sürece yönelip dini hüküm ve gelenekleri etrafında bizi dini değerlerine göre hareket etmişlerdir (Çınar, 2018, s.108-109).

Evlilik müessesesi, Kastamonu açısından ehemmiyeti belirtildiğinde ise burada siyasi evliliklerin fazlaca görülmesinden dolayı ayrı bir önem arz etmektedir. Evliliklerin bir sulh teklifi görevini taşıması temel alındığında, bu yönde bir evlilik kapsamı, bazen stratejik olarak kadın imtiyazının devreye sokulup, evliliğin gerçekleştirilmesi şeklinde olmuştur. Diğer yandan

akrabalıklar ile beraber düzenin korunmasına yönelik işlevselliğin sağlandığından sözü edilmektedir (Parlaz, 2007, s.10-20). Osmanlı Devleti'nde, Kastamonu Kazası'nda evliliklerin siyasi bir yapıyı içermesi açısından konu irdelendiğinde, en fazla akrabalık tesis eden beyliklerden birisinin Candaroğlu Beyliği olduğu görülmektedir. (Yücel, 1991, s.69). Nikâh işlemlerine bağlı süreçler, bu yönde Kastamonu'da genel olarak tanınma hususuna ya da devlet büyüklerinde ise siyasi muhtevaya yönelik gelişme kazandığı görülmektedir (Karakoç, 2018, s.27).

İncelenen dönem kapsamında evlenmeyle alakalı birçok kayda rastlamak mümkündür. Mesela; 8 Şevval 1168 (18 Temmuz 1755) tarihli kayıtta Akkaya Nahiyesine tabi Başvıran köyü sakini Fatma Hatun, kendisiyle evlenmeye talip iki kişiden biri olan Hasan'ı seçmiştir. Sonrasında kadı efendi huzurunda on kuruş mehir bedeliyle nikâh akdi gerçekleşmiştir (KŞS-46-s.198/327.h). 10 Rebiülahir 1169'da (13 Ocak 1756) Kuzyaka Nahiyesine tabi Karaçomak köyü sakini Saliha'nın reşit olup evliliğine bir mani bulunmadığından velisi olan babası aracılığıyla ve "...*Hâkk Sûbhan ve Teâlâ Hazretlerinin emri ve Hazret-i Resul-u Ekrem Sallallahü Teâlâ Aleyhi ve Sellem'in şeri'atı üzere nefsinin kendime tezvice talibe olmağın...*" ifadesinden de anlaşılacağı üzere kendisine talip olan Mehmet Beşe ile kırk kuruş mehir tesmiyesiyle nikâhının kıyıldığı anlaşılmaktadır (KŞS-47-s.21/28.h). 4 Cemazeyilahir 1172 (2 Şubat 1759) tarihli belgede ise Akkaya Nahiyesine tabi Batak köyü sakini Fatma'nın bülûğa ermiş olduğundan talibi Süleyman ile evlilik akdinin gerçekleşmesi için altmış kuruş mehir bedeliyle velisi olan kardeşi Ali'ye icazet verdiği tespit edilmiştir. (KŞS-49-s.129-130/252.h; KŞS-50-s.248/236.h; KŞS-52-s.54/96.h; KŞS-53-s.152/233.h; KŞS-55-s.119/205.h; KŞS-58-s.274/199.h; KŞS-59-s.117/249.h). Kadının mahkemeye başvurup ölüm, kayıp ya da başka nedenlerden dolayı nikâhlı eşinin yanında olmadığını dile getirerek başka biriyle evlenmeyi talep etmesi ve yapılan tahkik neticesinde bu talebe çoğunlukla olumlu cevap verilmiştir. 27 Şaban 1186 (23 Kasım 1172) tarihli kayıtta Aktekk Mahallesi sakini olan Arife Hatun mahkemede zevci İbrahim Beşenin 5 sene önce başka diyara gittiğini, 4 yıl öncede Tuna'da selde vefat ettiği haberini aldığını elindeki fetva gereğince başka biriyle evlenmesine müsaade edilmesini talep etmiş, bunun üzerine yapılan tahkik neticesinde evliliğine izin verilmiştir (KŞS-58-s.143/428.h; KŞS-47-s.31/42.h; KŞS-50-s.170/407.h; KŞS-51-s.32-33/52.h; KŞS-53-s.234/387.h;), nikâh akdinden taraflar arasında anlaşmazlık çıktığı için vazgeçilmesi (KŞS-44 s.63/102.h), nikâh akdine mani olunması (KŞS-46-s.34/63.h), nikâh akdinde kadının rızasının olmaması veya kendisinden habersiz kıyılan nikâha müdahale edilerek erkeğin zevciyet talebinden men edilmesi (KŞS-47-s.62/86.h; KŞS-49-s.184/377.h), nikâh akdinde sütkardeş olma ihtimali söz konusu olduğundan evliliğin feshedilmesi (KŞS-48-s.58/127.h; KŞS-50-s.115/529.h; KŞS-56-s.39/118.h), kadının bülûğa ermediğini ispat etmesiyle birlikte nikâhın feshi ve mehrin kendisine teslim edilmesi (KŞS-55-s.130/228.h), bazen hem kadın hem de erkek her iki tarafın bazen de sadece bir tarafın reşit olmama durumu söz konusu olduğundan evliliğin fesh olunması (KŞS-46-s.330-329/598.h; KŞS-59-s.79/171.h) gibi birçok konunun mahkemeye intikal ettiği görülmektedir.

MEHİR

Kadının nikâh akdi ile hak kazandığı mal şeklinde nitelenen ve sözlükte ücret manasına gelen mehir, nikâh akdinin neticesi olarak kocanın karısına ödemekle yükümlü olduğu para veya emtiayı ifade etmektedir (Aydın, 2003, s.389; Bilmen, 2017, s.138; Ünal, 2011, s.455-456). Sicil defterlerinde mehir kayıtlarının oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır (Uğur, 2003, s.310). Osmanlı Devleti'nde bu önem, evliliklerdeki temel koşulların bir girdisi olması yönüyle dikkate değerdir. Osmanlı Devleti'nde temel koşullar olarak iki tane şahidin varlığı ve mehr-i muaccel ya da mehr-i müeccel bedelleri mevcuttur. Evlenen kadının mehri, İslam çerçevesinde mal ve mülk edinme ücretine bağlı olarak gelişme kazanmaktadır. Böyle bir durumda mehir, yalnızca kadına özgü olduğu için başka birinin harcaması olanaksız görünmektedir. Mehir kadına yönelik olup, çeyizin hazırlanması gibi bir yükümlülüğü yoktur. Bu çerçeveden bakıldığında mehir, ailenin kızlarını rahat etmesi bağlamında ortaya koyulan bir ölçüt niteliğindedir (Kür, 2008, s.24; Kankal, 2000, s.48).

Mehir Osmanlı Devleti'nde, kadına tanınan hukuksal bir hak olarak görülmektedir. Ayrıca mehir ödemelerinin sonraya bırakılması söz konusu olmakla birlikte, kocanın ölmesi ya da boşanma olduğunda, ödenme zorunlulukları taşımaktadır (Kundakçı, 2019, s.1793). Şöyle ki kadının boşanmayla beraber bir nafaka hakkı bulunmamaktadır. Yalnızca çocukların olması halinde bir nafaka söz konusudur. Bu nedenle eşin ölümü dahi olsa, mehir verilmek zorundadır (Acar, 2011, s.380). Zira incelenen dönem ele alındığında buna benzer durumların birçok örneği ile karşılaşmak mümkündür. 27 Cemazeyilahir 1164 (23 Mayıs 1751) tarihli tereke kaydında vefat eden Ali bin Şaban'ın eşi Ayşe'ye 10 kuruş mehir hakkı olduğu anlaşılmaktadır (KŞS-44 s.9-10/21.h; KŞS-50-s.286-287/158.h; KŞS-56-s.12/31.h; KŞS-59-s.48-49/197.h). İncelenen dönem kayıtlarında büyük bir olasılıkla kişilerin maddi imkânları doğrultusunda mehir miktarının 5 kuruş ile 500 kuruş arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Şer'iyye Sicillerinde Bulunan Mehir Oranları

Mehir Bedeli	Mehir Miktarının Geçtiği Hüküm
5 Kuruş	KŞS-44-s.92/157.h; KŞS-45-s.249/387.h; KŞS-45-s.27/49.h; KŞS-46-s.54/93.h
10 Kuruş	KŞS-45-s.65/112.h; KŞS-49-s.141/276.h; KŞS-53-s.386-387/495.h
20 Kuruş	KŞS-44-s.6/14.h; KŞS-45-s.89-90/148.h; KŞS-46-s.31-32/60.h; KŞS-53-s.397/483.h; KŞS-59-s.146/299.h
30 Kuruş	KŞS-44-s.16/31.h; KŞS-45-s.37/61.h; KŞS-53-s.324/582.h
40 Kuruş	KŞS-44-s.270/145.h; KŞS-45-s.31-32/55.h; KŞS-53-s.152/233.h; KŞS-59-s.72/155.h
50 Kuruş	KŞS-44-s.35-36/60.h; KŞS-45-s.39/65.h; KŞS-53-s.165-166/255.h; KŞS-56-s.86/264.h; KŞS-59-s.98/211.h
60 Kuruş	KŞS-44-s.8-9/19.h; KŞS-45-s.6/17.h; KŞS-47-s.27-28/37.h; KŞS-53-s.330-329/573.h
70 Kuruş	KŞS-44-s.97-98/166.h; KŞS-50-s.221/291.h; KŞS-57-s.371/234.h
80 Kuruş	KŞS-44-s.31-32/54.h; KŞS-45-s.26/47.h; KŞS-59-s.159-160/312.h
90 Kuruş	KŞS-44-s.66/114.h; KŞS-48-s.37-38/82.h; KŞS-50-s.230/274.h
100 Kuruş	KŞS-44-s.12/23.h; KŞS-45-s.13/27.h; KŞS-47-s.91/131.h; KŞS-49-s.209-210/437.h; KŞS-55-s.56/100.h; KŞS-58-s.184/341.h; KŞS-59-s.93-94/203.h
200 Kuruş	KŞS-45-s.3/12.h; KŞS-48-s.72-73/183.h; KŞS-53-s.418/452.h; KŞS-55-s.212/385.h
300 Kuruş	KŞS-45-s.124-125/194.h; KŞS-48-s.118-119/247.h; KŞS-52-s.234-235/426.h
400 Kuruş	KŞS-44-s.98-99/168.h; KŞS-47-s.150-151/219.h; KŞS-52-s.210/385.h
500 Kuruş	KŞS-44-s.103-104/178.h; KŞS-45-s.99-100-101/162.h; KŞS-49-s.30/48.h; KŞS-51-s.123-124-125-126/230.h; KŞS-52-s.25-26/42.h; KŞS-55-s.60-61/108.h

Tablodan elde edilen bulgulardan hareketle, sicillerdeki hükümlerde ve bilhassa tereke kayıtlarında 5 kuruş ile 500 kuruş arasında mevcut birçok mehir miktarının bulunduğu şahit olunmaktadır.

ÇOK EŞLİLİK (POLİGAMİ)

Tarihte poligami, hemen her cemiyette mevcut olmuş ve evlenilecek kadınların sayısı cihetinden herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir (Ekinci, 2018, s.402). Osmanlı Devleti'nde ise evliliklerin genel olarak çok eşli olmadığı görülmüştür. Çok eşlilik tarzı bir evlilik ve beraberlik, İslam hukukunda bir erkeğin aynı anda dört kadınla evliliğe kadar beraber olabilmesi şeklindedir. Ancak bu yönde bir evliliğin kabulü, her açıdan eşitliğin sağlanması üzerinedir (Akyılmaz, 2000, s.33-35). İslam hukuku ise temelde, böyle bir evliliğe izin vermekle birlikte tek eşliliğin olması gerekliliğini ifade etmiştir. Bununla birlikte kaynaklar, Osmanlı toplumunda yapısal anlamda poligaminin çok az sayıda olduğu ya da uygulandığını göstermektedirler. Çok eşlilik hususu ise daha çok zengin kesimlerde ve belirli sınıflarda gözlemlenmiştir (Kazıcı, 2014, s. 181; Yürüt, 2017, s.374-375). Osmanlı Devleti'nde genel olarak kaza ve buraya tabi olan coğrafyada görülen çok eşliliğin sebebi umumiyetle erkeklerin evlendikleri kadınlardan çocuk sahibi olamamalarıdır. Bu nedenle iki ya da üç evlilik yapanlar bulunmaktadır. Bu durumun temel nedeni ise, Osmanlı Devleti'nde genişleme ve yeni bölgelere de yerleşme düşüncesinin hâkim olmasıdır (Düzbakar, 2008, s.91). İncelenen dönem ele alındığında, özellikle tereke kayıtlarındaki verilere bakıldığında zaman Kastamonu'da genel olarak tek eşli evliliklerin tercih edildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra iki ve nadiren üç eşli evliliklerin de olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Müslüman Erkek ve Gayrimüslim Erkeklerin Eş Sayısı

	Müslüman	Gayrimüslim
Tek Eşli Erkek Sayısı	814	16
İki Eşli Erkek Sayısı	56	--
Üç Eşli Erkek Sayısı	5	--
Dört Eşli Erkek Sayısı	1	--
Toplam	876	16

Tablodan da görüldüğü üzere tereke kayıtlarında Müslümanlara ait toplam 876 kayda ulaşılmıştır. Bunlardan 814 tanesinin tek eşli, 56 tanesinin iki eşli, 5 tanesinin üç eşli ve 1 tanesinin de dört eşli olduğu tespit edilmiştir.* Gayrimüslimlere ait kayıtlı 16 adet eş sayısına ulaşılmış ve tamamının tek eşli olduğu anlaşılmıştır.* Tablodaki veriler ışığında tek eşle evli Müslüman erkek oranı % 92,92, iki eşle evli erkek oranı % 6,39, üç eşle evli erkek oranı % 0,57 ve dört eşle evli erkek oranı ise % 0,11 şeklindedir. Buna göre Kastamonu Kazası'nın çok eşlilik oranının %7,7 olduğu görülmektedir. Ayrıca tüm evlilikler içinde gayrimüslimlerin oluşturduğu oran ise %1,79 olduğu anlaşılmaktadır. Kastamonu Kazası'nda çok eşlilik üzerine nitelendirmeler ise temelde ve çoğunlukla aile yapısının tek eşliliği benimsemesi şeklinde olmuştur. Anlaşılabacağı üzere 1750-1775 yılları arasında Kastamonu'da tek eşlilik yaygın bir evlenme biçimiydi. Nitekim bu yıllara yakın olarak yapılan bir çalışmada da yine aynı sonuçlara ulaşılmış, 77 evlilikten 56'sının tek eşli olduğu görülmüştür. Bu durum Kastamonu bölgesinde tek evliliğin daha yaygın bir düzeyde olduğunu göstermektedir (Kankal, 2004, s.123-124).

BOŞANMA

Osmanlı aile hukukunda temel nokta olan İslâm hukukuna göre, boşanma erkeğe yönelik bir haktır. Erkeğin kadından boşanması, yalnızca söz ile yeterli bir husus olarak görülmüştür. Buna göre boşanma mevzusuna dayalı esas ölçüt, erkek temelli olduğu zikredilmektedir. Diğer yandan kadın açısından da belirli haklar sunulmuştur (Maydaer, 2007, s.300-301). Bizzat

* 66 adet tereke kaydında eş sayısından bahsedilmediği, kimsesiz veya Kastamonu'da misafir olanlara ait olduğu için bu sayıya dâhil edilmemiştir.

* 11 adet tereke kaydında kimsesiz ve misafir olanlara ait olduğu için bu sayıya dâhil olunmamıştır.

mahkemeye başvurma ve boşanma hakkını elde etme durumu, kadına yönelik hak olarak verilmiştir. Bunun en belirgin örneğini ise, kadının da boşanma isteği üzerine Kastamonu mahkemelerine başvurması şeklinde belirtmek mümkündür (Akyel&Özdemir, 2015, s.167). Boşanma olaylarında sık olarak karşılaşılan vakalar arasında aşırı geçimsizlik ve şiddetin meydana gelmesi şeklinde ifade edilmektedir. Bu husus Kastamonu kadınına belirli bir temelde önlem almaya yöneltmiştir (Güzey, 2018, s.858). Örneğin 19 Şevval 1166 (19 Ağustos 1753) tarihli belgede Şadi Bey Mahallesi sakini Kerime Hatun bizzat mahkemeye müracaat ederek zevci Abdullah ile aralarında şiddetli geçimsizlik nedeniyle 50 kuruş mehir ve nafakadan feragat edip muhâlaa suretiyle boşanma talebinde bulunmuş ve biran evvel boşanmanın gerçekleşmesini istemiştir. Görüldüğü üzere kadının mahkemeye başvurup hiçbir hak talep etmeyerek boşanmayı tercih etmesi, içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak istediğinin ve tedbirli davranarak kendisini güvence altına aldığı bir işarettir (KŞS-45-s.98/160.h). 26 Şevval 1178 (18 Nisan 1765) tarihli kayıta ise Akteke Mahallesi sakini Âlime Hatunun mahkemede eşi Mehmet Beşenin kendisini darp edip dişini kırdığını sonrasında talak suretiyle boşayıp 60 kuruş mehir ve nafakasını vermediğini sual olunup kırılan dişinin diyetini talep ettiği görülmüştür. Buradan yola çıkıldığında kadınların mağduriyetini mahkeme yoluyla çözüme kavuşturdukları anlaşılmaktadır (KŞS-53-s.330-329/573.h).

Osmanlı aile hukukunu, İslâm aile hukukundan farklı düşünmek doğru değildir. İslâm dininde var olan üç tür boşanma Osmanlı Devleti'nde görülmektedir. Bunlardan ilki kocanın tek taraflı irâde beyanıyla karısını boşadığı talak adı verilen boşanmadır. İkincisi karşılıklı olarak anlaşmalı boşanma olan muhâlaa denilen boşanmadır. Sonuncusu ise hâkim kararı ile evliliğe son verilen ve tefrik olarak adlandırılan boşanmadır (Aydın, 1985, s.36). Boşanmanın ilk türü olan talâk kelimesi Türkçe karşılığı boşanma, sözlük manası serbest bırakmak, bağından kurtulmak anlamında olup, fıkıh terimi olarak da nikâh akdinin bozulmasını ifade etmektedir. İslâm hukuk literatüründe dar anlamıyla talâk evlilik birliğinin koca ve belli durumlarda kadın tarafından tek yanlı irade beyanıyla sona erdirilmesini özellikle kocanın nikâhı herhangi bir sebebe bağlı olmadan sona erdirme tasarrufunun olmasını tanımlayan bir ifadeyi belirtmektedir (Acar, 2013, s.496). İncelenen dönemde boşanma ile alakalı 267 adet kaydın bulunduğu ve bunlardan 90 adet hükmün talâk suretiyle boşanma olduğu görülmektedir. Talâkla boşanmaya en dikkat çekici örneklerden biri 2 Safer 1183 (7 Haziran 1769) tarihli kayıta Topçuzade Mahallesi sakini Ümmü Gülsüm'ün mahkemeye başvurarak eşi Mehmet'in bir daha küfür ve darp edersen benden üç talakla boş ol dediği ve sonrasında kendisini darp ettiğini şahitlerce kanıtlanması üzerine boşanmanın gerçekleştiği görülmüştür. Ancak kadının eşi hala zevciyet muamelesi yaptığı ve sual edilmesi talebi üzerine verilen fetva gereğince eşlerin üç talâkla boşanmalarına hüküm verildiği anlaşılmaktadır (KŞS-56-s.89/275.h). 20 Zilhicce 1168 (27 Eylül 1755) tarihli başka bir hükümde ise İsfendiyar Bey Mahallesi sakini olan Emine'nin mahkemeye başvurup eşi Mehmet'in kendisini talâk usulüyle boşamasına rağmen hala zevciyet muamelesi yaptığını ve bundan men edilmesi talebi üzerine, yapılan inceleme sonucunda Mehmet'in muameleden men edildiği saptanmıştır (KŞS-46-s.393/497.h; KŞS-49-s.42/73.h). Yine belgelerde talâk ile boşanan eşler arasında mehir ve bazı eşya talebi nedeniyle anlaşmazlık çıktığı görülmektedir (KŞS-44-s.253/385.h; KŞS-46-s.176-177/297.h; KŞS-47-s.121/179.h; KŞS-49-s.58-59/102; KŞS-55-s.76/134.h).

Boşanmanın ikinci türü olan muhâlaa ise karı-kocanın anlaşmasıyla evliliğe son verilmesi anlamında fıkıh terimi olarak belirtilmektedir (Atar, 2020, s.397). Belgelere yansımış olan toplamda 257 boşanma kaydından 171 tanesinin muhâlaa türü boşanma olması bu çeşit boşanmanın daha yaygın olduğunu göstermektedir. 23 Recep 1164'te (17 Haziran 1751) Havva'nın eşi Osman'dan 40 kuruş mehirden vazgeçip ve nafakayı iddeti üzerine olmak üzere boşanmayı talep ettiği ve eşi Osman'ın da kabulü ile boşanmanın gerçekleştiği görülmektedir (KŞS-44-s.14/27.h). 8 Rebiülahir 1171'de (20 Aralık 1757) İsmail Bey Mahallesi sakini Ayşe'nin eşi Mustafa ile aralarında anlaşmazlık olup boşanma isteği, 30 kuruş mehir ve nafakayı iddeti üzerine alıp eşinden sadece 10 kuruş ve bazı eşya talep etmesi eşinin bu talebi kabulü ile karı-kocanın boşandıkları anlaşılmaktadır (KŞS-48-s.49/104.h). 21 Zilkade 1176'da (3 Haziran 1763)

Saliha'nın eşi Mehmet'ten muhâlaa ile boşandığı, eşi zimmetinde yüz kuruş değerinde eşya ile 50 kuruş mehir ve nafakasının kaldığı ve talebi üzerine Mehmet'in eşi Saliha'nın istediği şeyleri kendisine daha önce teslim ettiğini şahitlerce kanıtlamasıyla Saliha'nın talebinden men edildiği tespit edilmiştir (KŞS-52-s.24/42.h). 6 Rebiülevvel 1187'de (28 Mayıs 1173) Halife Mahallesinden Hatice'nin eşi İbrahim'den boşanabilmek için 40 kuruş mehirden feragat edip nafakayı iddeti üzerine olmak üzere taraflar arasında boşanmanın meydana geldiği görülmektedir (KŞS-59-s.72/155.h).

Boşanmanın üçüncü türü olan tefrik, hâkim kararıyla evliliğe son verilmesi anlamında fıkıh terimidir. Sözlükte iki şeyi birbirinden ayırmak anlamında kadının mahkemeye başvurması üzerine hâkim kararıyla evliliğe son verilmesi yani kaza-î boşanmayı ifade etmektedir (Acar, 2011, s.277). 14 Recep 1170 (4 Nisan 1757) tarihli kayıta Kuzyaka nahiyesine tabi Saraycık köyü sakini Mustafa mahkemeye başvurarak ölen cariyesinin kızı olan Fatma'nın Es-seyyid Ahmet'le evlenmesine itiraz ederek tefrik talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine yapılan inceleme sonucunda Fatma'nın hür olduğu şahitler tarafından ispatlanınca Mustafa'nın müdahaleden men edilmesine karar verilmiştir (KŞS-47-s.214-215/311.h). 4 Rebiülahir 1171 (16 Aralık 1757) tarihli belgede ise Saliha'nın kuzeni Mustafa ile evlendirildiğini fakat annesinin ikisini de emzirdiğinden tefrik olunmasını talep etmiştir. Yapılan tahkik sonucu Saliha'nın şahidi olmadığı ve annesinin de Mustafa'yı emzirmedeği, sütkardeş olmadıklarını söylemesi üzerine Saliha tefrik talebinden men edilmiştir (KŞS-48-s.58/127.h). Kadın ve erkekten biri ya da her ikisi buluşa ermediği için tefrik usulü boşanmanın gerçekleştiği de görülmüştür (KŞS-50-s.275/177.h; KŞS-55-s.130/228.h; KŞS-56-s.57/177.h; KŞS-59-s.79/171.h). Son olarak belgelerde sadece Müslümanların değil aynı zamanda gayrimüslimlere ait boşanmanın da olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 23 Recep 1164 (17 Haziran 1751) tarihli belgede Şadi Bey Mahallesi sakini Ermeni asıllı kadının eşi ile arasında geçimsizlik olduğu, mehirden vazgeçip nafakayı iddeti üzerine olmak kaydıyla muhâlaa suretiyle boşandıkları görülmüştür (KŞS-44-s.15/29.h). 5 Ramazan 1167'de (26 Haziran 1754) Şadi Bey Mahallesinden Güllü'nün mahkemeye başvurarak eşinin kendisini talâk usulü ile boşadığı bu nedenle başkasıyla evlenmesine izin verilmesini talep ettiği ve talebinin kabul edildiği saptanmıştır (KŞS-45-s.245/378.h).

NAFAKA

Nafaka kelimesi lügatte “harcamak, tüketmek” manasındaki infâk mastarından türetilmiştir. Nafaka sözcüğü, ihtiyaçların karşılanması amacıyla harcanan maddi değerler anlamında kullanılmakla birlikte, yiyecek parası, geçimlilik, birinin kanunen geçindirmek mecburiyetinde olduğu kişilere mahkeme kararıyla bağlanan aylık olarak da ifade edilmektedir. Nafakanın aile hukuku ilişkisinden doğan evlilik ve hısımlık nafakası ve mülkiyet ilişkisinden doğan, kölelerin, hayvanların ve cansız varlıkların nafakası şeklinde kısımlara ayrıldığı görülmektedir (Erbay, 2006, s.282; Devellioğlu, 2017, s.933).

Kastamonu ile ilgili belgelerde kadının boşanmak istemesi ve erkeğin de bunu kabul ederek boşanmaları gibi bilgilerin tutulmasının yanı sıra, boşanma ile beraber verilen nafakaların da olduğu defterlerde gözlemlenen bir unsurdur (Tırpanoğlu, 2002, s.469). Nitekim incelenen dönemde, eşinden boşanmış kadınların ve çocuklarının nafakaya ihtiyacı olup kendilerine nafaka takdir edilmesi için talepleri yoğun olmuştur. 12 Şevval 1169 (10 Temmuz 1756) tarihli kayıta Tahir Fakih Mahallesi sakini Ümmü Gülsüm mahkemeye başvurarak iki aylık bebeğinin nafakaya ihtiyacı olduğunu, boşandığı eşi Es-seyyid Ali Beşeden nafaka takdir edilmesini talebi ve Es-seyyid Ali Beşenin eski eşinin beyanını ikrar etmesi üzerine, kadı tarafından uygun görülen yedişer sağ akçeyi Ümmü Gülsüm'e ödemesine karar kılınmıştır (KŞS-47-s.90/128.h). Bununla birlikte eşi gurbete giden ya da eşinden uzun zamandan beri haber alamayan kadınların eşlerine ait mallardan nafaka talep ettikleri görülmektedir. 23 Şaban 1164 (23 Şaban 1751) tarihinde Bey Çelebi Mahallesi sakini Saliha Hatun eşi Mustafa'nın nafaka bırakmadan başka bir memlekete gittiğini, maddi açıdan zorluk çektiğini dile getirerek nafaka talebinde bulunmuş, yapılan inceleme sonucunda Saliha'ya eşi üzerinden on beşer akçe nafaka takdir edilmiştir (KŞS-44-

s.25/44.h). Diğer bir husus ise bakıma muhtaç, mecnun, hasta ve yaşlı kişiler için nafaka isteği yönündedir. 1 Rebiülahir 1168 (15 Ocak 1755) tarihli kayıta Küpçüğe Mahallesi sakini Molla İbrahim'in mahkemeye müracaat edip, bakımını üstlendiği kayınvalidesi Ayşe'nin yaşlı ve bakıma muhtaç olduğunu söyleyerek nafaka talebinde bulunması üzerine yapılan tahkik sonucunda kendisine bir miktar nafaka verilmiştir (KŞS-46-s.97-98/161.h). Bazı zamanlarda vasi tayin edilen kişinin sorumluluğunda olan insanlar için özellikle baba ve anne gibi yakın birinin tereke malından nafaka talep edildiği tespit edilmiştir. 27 Safer 1167'de Akmesic Mahallesi sakini Fatma Hatun vefat eden eşi Mehmet Beşenin tereke malının hıfzı için çocuklarına vasi tayin edilmiş, çocuklarının nafakaya ihtiyacı olduğundan babalarının tereke malından talep etmiştir. Sonuç olarak Fatma'ya dörder sağ akçe nafaka takdir edilmiştir (KŞS-45-s.160/240.h). Ayrıca maddi durumu olmayan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla nafaka talep ettikleri anlaşılmaktadır. 20 Ramazan 1164 tarihli kayıta Hacı Hamza Mahallesi sakini Hafız Ahmet Efendi terbiyesindeki kimsesiz bakıma muhtaç olan Mehmet için nafaka talebinde bulunmuş, netice olarak kendisine sekizer sağ akçe nafaka verilmiştir (KŞS-44 s.29/49.h). Görüldüğü gibi birçok nedenden ötürü insanların nafaka isteğinde bulunduğu şahit olunmaktadır

Tablo 3. Nafaka Talebini Ortaya Çıkaran Etmenler

Nafaka Talebindeki Gerekçeler	Nafaka Talebinin Geçtiği Hükümler
Boşanma sebebiyle mağdur olan çocuklar için nafaka talebi	KŞS-48-s.59/128.h; KŞS-50-s.161/428.h; KŞS-51-s.171/308; KŞS-52-s.110/205.h;KŞS-53-s.239/399.h;KŞS-55-s.113/194.h;KŞS-56-s.67/208.h; KŞS-58-s.260/217.h; KŞS-59-s.54/111.h
Kocanın nafaka bırakmadan başka yere gitmesi nedeniyle nafaka talebi	KŞS-46-s.185/308.h; KŞS-47-s.77/109.h;KŞS-47-s.97-98/141.h; KŞS-49-s.174/348.h;KŞS-51-s.152-153/274.h; KŞS-56-s.115/364.h; KŞS-59-s.83/180.h
Bakımı üstlenilen yaşlı, hasta, muhtaç kişiler için nafaka talebi	KŞS-49-s.39/68.h; KŞS-49-s.44/78.h; KŞS-50-s.247/239.h; KŞS-50-s.118/520.h; KŞS-53-s.365-364/523.h
Vasi tayin edilen kişinin ihtiyaç için tereke malından talebi	KŞS-52-s.242/248.h; KŞS-51-s.152/273.h; KŞS-48-s.83/187.h; KŞS-57-s.348/270.h
Maddi imkânı olmayan kişiler için nafaka talebi	KŞS-45-s.110-111/175.h; KŞS-47-s.26/35.h; KŞS-52-s.51-52/91.h; KŞS-55-s.203/369.h; KŞS-58-s.149/415.h

VASİ

Vasi, kendi malını koruma ve tasarruf etme, edâ ehliyetine sahip olmayan veya bu ehliyeti sonradan kısıtlanan kişilerin mallarını koruma ve işletme yetkisine sahip kimseyi ifade etmektedir (Bardakoğlu, 2013, s.66). Kayyım ise hâkim tarafından kısıtlı, gaip ve kendi işini yapmaktan aciz kişiler adına hukukî tasarrufta bulunmak üzere tayin edilen kimselere denilmektedir (Özmel, 2002, s.107). Osmanlı Devleti'nde babadan kalan malın istenildiği şekilde tasarruf edilmesi, kız ve erkek çocuğunun akil ya da akile olmadan tahakkuk edilmemektedir. Tasarruf edildiği takdirde ise, ilerleyen dönemlerde pişmanlıklar olmakta, mağduriyetler meydana gelmekteydi. Bu nedenle bir vasi atanmakta ve malın asıl sahibinin belirli bir erginliğe ulaşana kadar kullanımından söz edilmektedir (Karadoğan, 2012, s.224). Vasi ile ilgili kaynaklar incelenip, Kastamonu'ya yönelik geliştirildiğinde ise, bu cihette birçok belgenin olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca bu temelde yapılan düzenlemeler ise, Osmanlı Devleti'nin genel kurallarının mahkeme tarafından dikkate alınarak gerçekleştiği anlaşılmaktadır (Güzey, 1994, s.23).

İncelenen dönemdeki sicillerde vasi ve kayyım ataması ile alakalı birçok hükmün olduğu görülmektedir. Vasi olarak belirlenen kişilerin, genellikle birinci derecede aileye yakınlığı olmasına özen gösterilmiştir. Bilhassa babası vefat eden çocuklar için anneleri vasi olarak atanmıştır. Örneğin 20 Zilkade 1175'te (12 Haziran 1762) İsmail Bey Mahallesi sakini olup vefat eden Mustafa'nın, kızı Ümmü Gülsüm'e kalan malına vasi olarak annesi Fatma'nın vasi tayin

olduğu görülmektedir (KŞS-51-s.157/283.h). Sadece öldükten sonra değil aynı zamanda hayattayken de vasi ataması yapıldığına şahit olunmaktadır. Mesela 19 Şevval 1173'te (4 Haziran 1760) Deveciler Mahallesinden Mustafa'nın 110 yaşında ve hasta olduğu, malını koruyacak durumda olmadığından kendisi vefat edene dek mallarını koruması için kızı Fatma vasi tayin edilmiştir (KŞS-50-s.250/229.h; KŞS-45-s.31/54.h). Çocukların belirli yaşa gelip büluğa erdikleri zaman, kendilerine ait malları vasilerinden aldıkları görülmektedir. 29 Şaban 1174'te (5 Nisan 1761) Alacamescit Mahallesi sakini Mehmet, reşit olduğunu beyan ederek vasisi olan üvey babası Mustafa'dan, öz babasından kalan mallarını talep ve dava etmiştir. Bunun üzerine taraflar arasında bir anlaşma sağlanıp vasinin vesayetinde olan malları Mehmet'e teslim ettiği anlaşılmıştır (KŞS-50-s.156/438.h). Bunların yanı sıra belgelerde, kimi zaman vasiler ile varisler arasında bazı sorunların meydana gelmiştir. 10 Şaban 1165 (23 Haziran 1752) tarihli kayıta İsmail Bey Mahallesi sakini olup vefat eden Mehmet'in malının varislere taksiminden sonra merhumun kızı olan Züleyha'ya vasi tayin olan Osman'ın zimmetinde 70 kuruş kaldığı, kendisinden talep ve dava etmesi üzerine taraflar arasında husumet meydana gelmiş, daha sonraları arabulucu vasıtasıyla 35 kuruşa sulh akdinin gerçekleştiği görülmüştür (KŞS-44-s.232/352.h). Yine belgelerde mecnun ve divane olan kişilere vasi tayin olduğu saptanmıştır. 28 Zilhicce 1165 tarihinde (6 Kasım 1752) Cebrail Mahallesi sakini olup vefat eden Hacı Mehmet'in malının varislere pay edilmesinden sonra merhumun mecnun olan oğlu Halil için annesi Ayşe'nin vasi olarak atandığı anlaşılmaktadır (KŞS-44-s.70/113.h). İlave olarak vasinin ölümü veya vasıfsız olması nedeniyle yeni bir vasi atamasının yapılmasına da şahit olunmaktadır. 20 Recep 1166 (23 Mayıs 1753) tarihli kayıta Musa Fakih Mahallesi sakini olup vefat eden Mustafa'nın oğlu Mehmet'e vasi atanan kişinin de ölmesi üzerine yerine Mehmet'in amcazadesi Ahmet tayin edilmiştir (KŞS-45-s.74/127.h). Anlaşıldığı gibi vasi mevzuna dair birçok konunun olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4. Vasi Atamasına Dair Genel Bilgi ve Faktörler

Vasi Tayini Esasları ve Oluşan Bazı Sorunlar	Vasi Tayini ve Vasinin Geçtiği Hüküm Örnekleri
Babası vefat eden çocuklara anneleri ya da birinci dereceden yakınının vasi tayin edilmesi	KŞS-47-s.108-109/210.h; KŞS-50-s.117/524.h; KŞS-52-s.224/409.h; KŞS-53-s.68/89.h; KŞS-55-s.120/207.h; KŞS-56-s.121/384.h; KŞS-57-s.348/270.h; KŞS-44-s.40/64.h; KŞS-46-s.78/130.h; KŞS-50-s.207/317.h; KŞS-52-s.60/108.h; KŞS-55-s.131/231.h; KŞS-58-s.149/414.h
Vasi tayin edilen çocukların reşit olduklarında mallarını vasiden geri almaları	KŞS-46-s.79-80/134.h; KŞS-47-s.274/405.h; KŞS-52-s.97/179.h; KŞS-53-s.137/211.h; KŞS-56-s.28/82.h
Vasi ve varis arasında anlaşmazlık meydana gelmesi	KŞS-47-s.70/98.h; KŞS-49-s.26/42.h
Mecnun olan şahıslar için vasi tayini	KŞS-45-s.187/279.h; KŞS-46-s.383/512.h; KŞS-47-s.46/64.h; KŞS-49-s.234/497.h; KŞS-53-s.365-364/523.h; KŞS-59-s.180/350.h
Vasinin ölümü ya da süreci yönetecek nitelikte olmaması nedeniyle yeni vasi tayin edilmesi	KŞS-46-s.54/94.h; KŞS-55-s.33/59.h; KŞS-55-s.212/386.h; KŞS-56-s.88/274.h; KŞS-57-s.386/209.h; KŞS-59-s.162-163/316.h

KADININ SOSYAL HAYATTAKİ STATÜSÜ

Toplumsal yapıda kadın hakkına yönelik ifadeler, kadının tarihsel süreçteki konumunun bilinmesine yardımcı olarak önemli bir statüye ulaştırmıştır (Avcı, 2016, s.226). Osmanlı Devleti döneminde kadının sosyal hayatına yönelik geliştirici çalışmalar ise dikkate değerdir (Çiçek, Aydın&Yağcı, 2015, s.269). Nitekim Osmanlı Devleti'nde kadının sosyal hayat içerisindeki yeri, çalışma alanlarına yönelik olarak da gelişmiştir (Akdağ, 1995, s.107). Buna göre kadının kırsal

alanlarda çalışmalar yürütmesi, çeşitli kumaşları dokuması, ip eğirmesi gibi icraatları geliştirmesi, kendi varlığını gerekli kılan bir husus olması açısından önemlidir. Kastamonu Kazası'nda bu yöndeki faaliyetler, kadının sosyal alanda ilerleme göstermesi olarak ifade etmek mümkündür. (Dingeç,2010, s.17-18).

İncelenen dönem ele alındığında ise kadınların hem ekonomik hem de toplumsal faaliyetlerde katılımının olduğu görülmüştür. Genel olarak tereke kayıtları üzerinden kadının sosyal statüsünü gösteren tespitler yapılmaya çalışılmıştır. 4 Ramazan 1164 (27 Temmuz 1751) tarihli tereke kaydında Cebrail Mahallesi sakini olup vefat eden Ümmü Gülsüm'ün taksim edilen mal varlığının toplamda 440 kuruş olması, eşiyile ortak bir evinin bulunması maddi durumunun iyi olduğunu göstermektedir (KŞS-44-s.28/48.h).

Tablo 5. Kadınlara Ait Tereke Kayıtlarında Tespit Edilen Mal Varlıkları

Kadının Adı	Mal Varlıkları	Hükümün Geçtiği Sicil Defteri
Saliha Hatun	717 Kuruş	KŞS-44-s.86-87/146.h
Arife Hatun	626 Kuruş	KŞS-44-s.211/321.h
Rabia Hatun	1343,5 Kuruş	KŞS-44-s.285-286/445.h
Kerime Hatun	3545 Kuruş	KŞS-45-s.99-100-101/162.h
Şerife Ayşe Hatun	872 Kuruş	KŞS-45-s.123-124-125/194.h
Fatma Hatun	869,5 Kuruş	KŞS-45-s.147-148/225.h
Şerife Hatun	442 Kuruş	KŞS-45-s.196/298.h
Ümmü Gülsüm Hatun	806 Kuruş	KŞS-46-s.37-38/68.h
Şerife Hatun	1087 Kuruş	KŞS-47-s.125-126-127/186.h
Âlime Hatun	552 Kuruş	KŞS-47-s.235/345.h
Yadigâr Hatun	723 Kuruş	KŞS-48-s.48-49/103.h
Hatice Hatun	931 Kuruş	KŞS-48-s.78/175.h
Ümmü Gülsüm Hatun	1259 Kuruş	KŞS-50-s.277/175.h
Hatice Hatun	2517 Kuruş	KŞS-49-s.83-153.h
Fatma Hatun	565 Kuruş	KŞS-51-s.81/150.h
Saliha Hatun	1012 Kuruş	KŞS-51-s.351/642.h
Şerife Hatun	1385 Kuruş	KŞS-52-s.71-72-73/128.h
Hatice Hatun	512 Kuruş	KŞS-53-s.23-24/28.h
Rahime Hatun	1476 Kuruş	KŞS-53-s.144-145/223.h
Hatice Hatun	740 Kuruş	KŞS-55-s.105/180.h
Sare Hatun	1045 Kuruş	KŞS-56-s.21/61.h

Fatma Hatun	1181 Kuruş	KŞS-56-s.106/334.h
Ümmü Gülsüm Hatun	912 Kuruş	KŞS-58-s.200/311.h
Hatice Hatun	712 Kuruş	KŞS-59-s.211-212/399.h

Tablodan hareketle, kadınların toplam mal varlıkları göz önünde bulundurulduğunda ekonomik anlamda iyi durumda oldukları anlaşılmaktadır. Kadınların ekonomik hayatın birçok dalında faaliyet içinde olmalarına rağmen, herhangi bir esnafa aidiyeti belirten meslek adını kullandıklarına rastlanılmadığı ifade edilmektedir (Kurt, 1999, s.442). Her ne kadar Abdurrahman Kurt, kadınlara dair mesleki mensubiyete tesadüf edilmediğini belirtmişse de, hem tereke kayıtları, hem de tereke dışındaki diğer mahkeme belgelerinde kadının ticaret yaptığı, dükkân sahibi ve işletmecisi olduğu tespit edilmiştir. 9 Muharrem 1170 (4 Ekim 1756) tarihli kayıta Alaca Mescit Mahallesi sakini olan Abdullatif Efendinin kardeşiyle müşterek nalbant hanı arsasındaki yarı hissesini ve bir adet çilingir dükkânını 100 kuruş mukabelesinde kardeşine sattığı belgede bey' edilen mülkün hududu tarif edilirken kız kardeşi Emine Hatuna ait bir dükkânın olduğu vurgulanmıştır (KŞS-47-s.120/177.h). 26 Recep 1171 (5 Nisan 1758) tarihli tereke kaydında, Deveciler Mahallesi sakini olup vefat eden Şerife Hatunun kendisine babasından intikal eden bir adet düğmeci dükkânının olduğu anlaşılmaktadır (KŞS-48-s.103/232.h; KŞS-49-s.83/153.h; KŞS-51-s.186-187/341.h). Bunun yanı sıra kadının mülk ya da dükkân alım ve satımını da yaptığı da görülmektedir. 28 Recep 1167'de (21 Mayıs 1754) Cebrail Mahallesi sakini Fatma ve Hatice adında kardeşlerin mülk hisselerini tayin ettikleri vekil aracılığıyla 100 kuruşa sattıkları görülmektedir (KŞS-45-s.232-233/355.h). 18 Rebiülevvel 1168 (2 Ocak 1755) tarihli kayıta ise Medrese-i Atabey Mahallesi sakini Fatma Hatunun bazı mülk ve eşyasını toplamda 520 kuruşa çocuklarına sattığı tespit edilmiştir (KŞS-46-s.328/600.h).^{*} Kadınların boşanma veya herhangi bir sebepten ötürü vekil olmadan mahkemeye başvurması, kendi haklarını rahatlıkla savunduğunu göstermektedir. 11 Şaban 1164 (6 Temmuz 1751) tarihli belgede Honsalar Mahallesi sakini Kezban Hatunun bizzat mahkemeye başvurup, anlaşmadıkları için eşi Ali'den boşanmak istediğini dile getirdiği anlaşılmaktadır (KŞS-44-s.17/32.h).

Diğer yandan kadının toplumda bilhassa hayır işleriyle meşgul olduğu saptanmıştır. Örneğin Melek Hatun (KŞS-44-s.164/260.h) ve Âlime Hatunun (KŞS-50-s.53/64.h) tilavet karşılığında dükkânlarını vakfettiği görülmektedir. Başka bir belgede ise Musa Fakih Mahallesi sakini Fatma Hatunun vakfa 400 kuruş bağış yaptığı tespit edilmektedir (KŞS-46-s.181-182/304.h). Öte yandan bu husus, toplum refahını sağlama üzerine çalışmaları kapsamakla birlikte, vakıfların bazılarında kadın kurucuların olması, Osmanlı Devleti'ne yönelik faaliyetleri içermekte ve bu mevzu kadın odaklı bir yapıda önemli bir faktör olarak görülmektedir (Şahin&Kaya,2014, s.36-37). Kısacası Osmanlı toplumunda kadının yönetici olabildiği yegâne hizmet alanı vakıflar olmuştur. Zira Kadınların hayırseverlik, dindarlık gibi olgulara yönelik çalışmaları, sosyal hizmete bağlı olarak yetkin bir konumlamada olduğu belirtilmektedir (Yüksel, 1999, s.51; Çınar&Kaya, 2015, s.95). Kadınlara sağlanmış olan bu ayrıcalığı Kastamonu'da da görmek mümkündür. Örneğin 28 Zilhicce 1171 (2 Eylül 1758) tarihli kayıta Ayşe Hatuna, Feridun Ahmet Paşa evkafına berat ile mütevellî görevinin tevcih edildiği görülmektedir (KŞS-49-s.274-273/556.h).

ÇOCUK ve ÇOCUĞUN DURUMU

Çocuk, Türk aile çekirdeğinin en önemli varlığı olarak devlet, servet, istikbâl, aile ve toplumun garantisi şeklinde ifade edilmektedir (Turan, 1999, s.483). Osmanlı toplumunda ailenin

^{*} Bahsi geçen konuyla ilgili benzer hükümler; KŞS-47-s.228-229/334.h; KŞS-47-s.280/417.h; KŞS-48-s.62-63/137.h; KŞS-49-s.61/108.h; KŞS-50-s.211/259.h; KŞS-50-s.197/343.h; KŞS-52-s.20/34.h; KŞS-55-s.29/51.h; KŞS-56-s.6/11.h; KŞS-57-s.357/254.h; KŞS-58-s.251/233.h; KŞS-59-s.39/76.h gibi sicillerde mevcuttur.

günlük yaşamı çocukların eğitimi, beslenmesi, karı koca ilişkileri ve yaşamın yükünün paylaşılması, evin idaresi, beslenme ve sağlık sorunlarının çözümü etrafında yoğunlaşmış ve sorunların çözümü beraberinde bir toplumun kültürel hayatı ve kurumlarını oluşturmuştur. Çocuk, aileyi devam ettirecek temel unsur olup, aile onun etrafında şekillenmiştir (Ortaylı, 2009, s.115). Çocuk kavramının Osmanlı Devleti'ne yönelik bir incelenmesi yapıldığında ise padişahların çocuklarının yetiştirilme süreçlerine büyük bir önem verdiklerinden bahsetmek mümkündür. Nitekim Şehzadeler tecrübe edinmeleri için sancaklara gönderilmekteydi. Kastamonu sancağının da bu sancaklardan birisi olma özelliğini taşıması yönüyle önemlidir (Yılmaz, 2001, s.11). Bu duruma bağlı diğer bir ehemmiyet ise, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Mahmut'un gençlik dönemlerinde Kastamonu'da görev yapmış olmasıdır (Abdulkadiroğlu, 1989, s.67).

Çocuğun önemine dair bir değerlendirmede, özellikle eğitim kurumlarının tahsisine yöneliktir. Buna göre görevlendirilecek kişilerin ilk tahsis edildiği yerler, her mahallede mescitlerin, vakıfların bulunması ve gerekli öğretici kesimin görevlendirilmesine dair olduğu vurgulanmıştır. Çocuklara ilk tahsil için Kastamonu'da da bu görevleri yerine getirebilecek alanların oluşturulması üzerine şekillenmiştir (İskender, 2005, s.569). Çocuk genelde kız ya da erkek fark etmeden babasının adıyla zikredilmiştir. Buna erkek çocukta Hüseyin bin Mehmet (KŞS-44-s.31/53.h), kız çocukta ise Saliha binti Molla Ahmet (KŞS-59-s.36/68.h) gibi örnek vermek mümkündür. Aile hayatının şekillenmesinde çocuğunun öneminden ötürü çocuğu olmayan erkekler birden çok eşle evlilik yapmış, çok eşli evliliklerde çocuk olmaması halinde kadına boşanma hakkı tanınmıştır. Çocuğun olmaması koca kaynaklı olsa bile, toplumun bakışına göre, bunun sebebi çoğunlukla kadın olarak görülmüş ve kocadan boşanmalar bir münferit olarak kalmıştır (Kankal, 2004, s.274-275).

İncelenen dönemde çocuk sayısının tespiti tereke kayıtları üzerinden yapılarak bunun neticesinde Müslümanlara ait toplamda 877 tereke kaydına ulaşılmıştır.

Tablo 6. 1750-1775 Tarihleri Arasında Müslüman Ailelerin Çocuk Sayısı

	Aile Sayısı	Erkek Çocuk Sayısı	Kız Çocuk Sayısı
Çocuksuz	109	--	--
1 Çocuk Sayısı	209		
2 Çocuk Sayısı	212		
3 Çocuk Sayısı	172		
4 Çocuk Sayısı	101		
5 Çocuk Sayısı	32		
6 Çocuk Sayısı	17		
7 Çocuk Sayısı	10		
8 Çocuk Sayısı	6		
9 Çocuk Sayısı	--		
Toplam	868	935	968
		1903	

Tablo incelendiği zaman toplam çocuk sayısının 1903 olduğu görülmektedir.* Bunlardan 935 adedi erkek çocuk, 968 adedi ise kız çocuktur. Ailelerin çocuk sayısı yoğunluğunun 1 ile 4 çocuk arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu sayıya çocuksuz aileler de dâhil edilince, toplam çocuk sayısının aile sayısına bölünmesi ile Müslüman ailelerin ortalama çocuk sayısına ulaşmak mümkündür. Yapılan bu hesaplama sonucunda ise Kastamonu Kazası'nda Müslüman ailelerin çocuk sayısının ortalama 2,20 civarında olduğu görülmektedir.

Tablo 7. 1750-1775 Tarihleri Arasında Gayrimüslim Ailelerin Çocuk Sayısı

	Aile Sayısı	Erkek Çocuk Sayısı	Kız Çocuk Sayısı
Çocuksuz	2	--	--
1 Çocuk Sayısı	8		
2 Çocuk Sayısı	3		
3 Çocuk Sayısı	2		
4 Çocuk Sayısı	2		
Toplam	17	15	13
		28	

Daha öncede dile getirildiği üzere Kastamonu Kazası'nda yoğun bir gayrimüslim nüfusundan bahsetmek zordur. Bununla birlikte dini yükümlülük ve ailevi konularda kendi dinlerine göre hareket etmede özgür olan gayrimüslimler ile ilgili sicillerde 17 tereke kaydına ulaşılmıştır. Tablo incelendiği zaman toplam çocuk sayısı çok fazla değildir. Bununla birlikte toplamda 28 adet olduğu görülmekte, bunlardan 15'i erkek çocuk, 13'ü ise kız çocuk olduğu anlaşılmaktadır (KŞS-57-s.374-373/231.h).*

AİLEDE EKONOMİK DURUM

Şehir ve kaza tarihi çalışmalarının konularından biri de bölge halkının ekonomik durumunun tespiti meselesi olmakta ve ekonomik husus içinde faydalanılan kaynakların başında şer'iyye sicilleri gelmektedir. Sicil defterleri arasında ölenlerin mallarının kaydedildiği tereke kayıtları halkın refah düzeyi konusunda bilgi edinmeye yardımcı olmaktadır. Araştırmaya konu olan dönemde Kastamonu'da sicil belgelerinden bilhassa tereke kayıtlarından elde edilen veriler kullanılarak halkın refah düzeyi hakkında bilgi verilmektedir. Bununla birlikte Kastamonu halkının yanı sıra kazaya ticaret maksadıyla gelen, hacca gidip orada vefat eden veya herhangi sebepten başka bir yerde ölen kişilerin tereklerinin de incelenmesine gayret gösterilmiştir (Döşemetaş, 2019, s.374). Görüldüğü üzere Osmanlı taşra hayatıyla alâkalı çalışmalar, bölgenin sosyo-ekonomik profilinin çıkarılması açısından oldukça önem arz etmektedir (Yücel, 2011, s.31). Nitekim Kastamonu, birçok devlet ve uygarlığa ev sahipliği yapması üzerinden değerlendirildiğinde, bu husus ekonomik gelişmelere etki ederek, konum açısından burası önemli bir bölge olarak nitelendirilmektedir. İncelenen dönemde sicillere kaydedilen genel toplam olarak 970 tereke belgesi saptanmıştır. Bunlardan 942 adedi Müslümanlara ait iken 28 adedi ise

* Tereke kayıtlarında merhumların kendinden önce ya da sonra vefat eden çocukları mevcut olduğundan miras taksimi çocuklarının çocukları yani torunları arasında yapılmaktadır. Bu nedenle tabloya sadece kişilerin çocukları değil aynı zamanda torunlarda dâhil edilmiştir. Bunlara ek olarak kayıtlarda 30 adet hamile kadının olduğu tespit edilmiştir.

* Ticaret amaçlı handa misafir olup, vefat eden gayrimüslimlere ait tereke kayıtları tabloya dâhil edilmemiştir.

gayrimüslimlere aittir. Yapılan araştırma neticesinde Müslüman ve gayrimüslim halkın refah düzeyinin şu şekilde olduğu anlaşılmaktadır.*

Tablo 8. Kastamonu Kazası'nda Ailenin Refah Durumu

	0-100 Kuruş	100-200 Kuruş	200- 500 Kuruş	500-1000 Kuruş	1000- 5000 Kuruş	5000- 10.000 Kuruş	10.000+ Kuruş
Müslüman Erkek	38	104	177	147	184	12	16
Müslüman Kadın	41	72	92	34	23	1	1
Gayrimüslim Erkek	4	4	8	1	7	---	---
Gayrimüslim Kadın	3	1	---	---	---	---	---

Daha önce yapılan çalışmalarda halkın gelir durumunun fakir, orta alt halli, orta üst halli ve zengin, zengin orta halli ve çok zengin gibi sınıflandırıldığı görülmektedir (Yörük, 2011, s.229-230; Döşemetaş, 2019, s.375). Buna göre 0-500 kuruş arası terekeye sahip olan kişiler fakir, 500-5000 kuruş arası terekeye sahip olan kişiler orta halli olarak, bunun üzerinde bir terekeye sahip olanlar ise zengin kategorisinde incelenecektir. Fakir kesim olarak ifade edilebileceklerin 0-100 kuruş arasında toplam 86 kişi olduğu görülmektedir. Bunlardan 38 adedi Müslüman erkek, 41 adedi Müslüman kadın, 4 adedinin gayrimüslim erkek ve 3 adedinin de gayrimüslim kadın olduğu tespit edilmektedir. 100-200 kuruş kısmında ise 181 kişi olup, bunlardan 104 adedi Müslüman erkek, 72 adedi Müslüman kadın, 4 adedi gayrimüslim erkek ve 1 adedinin de gayrimüslim kadın olduğu görülmektedir. 200-500 kuruş diliminde toplam 274 kişi olup, bunlardan 177 tanesi Müslüman erkek, 92 tanesi Müslüman kadın ve 8 tanesi gayrimüslim erkek olduğu anlaşılmaktadır. Orta kesim olarak nitelendirilen grupta 500-1000 kuruş diliminde ise genel toplamda 181 kişi olup, bunlardan 147'sinin Müslüman erkek, 34'ünün Müslüman kadın ve 1'inin de gayrimüslim erkek olduğu belirlenmektedir. 1000-5000 kuruş kısmında toplamda 214 kişi mevcut olup bunlardan 184 adedinin Müslüman erkek, 23 adedinin Müslüman kadın ve 7 adedinin de gayrimüslim erkek olduğu görülmektedir. Zengin kesim olarak nitelendirilen grupta 5000-10.000 kuruş kısmında 12 adet Müslüman erkek 1 adet Müslüman kadın olup, bu sayı üzerinde ise 16 adet Müslüman erkek ve 1 adet Müslüman kadın olduğu görülmektedir. Sonuç olarak erkeklerin mal varlıklarının kadınlardan fazla olduğu ifade edilebilmektedir. Bütün kategorilerde bu durum aynı şekildedir. Zenginlik oranı arttıkça aradaki fark artmaktadır. Tablodaki verilerden hareketle yoğunluğun daha fazla fakir olarak ifade edilen grupta olduğu görülmektedir. Bununla birlikte orta halli gruba mensup kişi sayısının da fazla olduğu söylenebilmektedir. Zengin olarak kabul edilen kesimin ise toplam sayı içindeki oranının düşük olduğu görülmektedir.

Bunun yanında zengin olarak kabul edilen kişilerin ikamet ettikleri yerlerden bazılarının; Çay Mahallesi (KŞS-45-s.202-203-204-205-206/307.h), Akmeşcit Mahallesi (KŞS-47-s.165-166/241.h), Cemal Ağa Mahallesi (KŞS-47-s.175-176-177/256.h), Cebrail Mahallesi (KŞS-49-s.119/231.h), İbn-i Neccar Mahallesi (KŞS-51-s.123/230.h), Hamza Ağa Mahallesi (KŞS-53-s.65-66/85), Kebkebirler Mahallesi (KŞS-55-s.45-46/80.h), Hacı Hamza Mahallesi (KŞS-56-s.78/240.h) ve Atabey Gazi Mahallesi (KŞS-59-s.153-154-155-156/306.h) olduğu tespit edilmiştir. Bu durum zengin olarak nitelendirilen şahısların belli bir mahallede yaşamayıp orta halli ve fakir kesim ile aynı mahallede hayatlarını sürdürdüklerini ortaya koymaktadır. Yine

* Tablo hazırlanırken sırasıyla; KŞS-44, KŞS-45, KŞS-46, KŞS-47, KŞS-48, KŞS-49, KŞS-50, KŞS-51, KŞS-52, KŞS-53, KŞS-55, KŞS-56, KŞS-57, KŞS-58, KŞS-59 şer'iyye sicil numaralı defterlerden istifade edilmiştir.

tereke kayıtlarından yola çıkıldığında 0-100 kuruş arasında olan kişilerin oturdukları yerlerden bazılarının Gökdere Mahallesi (KŞS-44 s.13/24.h), Eyciler Mahallesi (KŞS-46-s.61/105.h), Kubbeli Mahallesi (KŞS-47-s.43-44/61.h), Cebrail Mahallesi (KŞS-50-s.196/346.h), Arız Mahallesi (KŞS-52-s.147/277.h), Alpaslan Mahallesi (KŞS-56-s.39/119.h) ve Halife Mahallesi (KŞS-57-s.340/281.h) olduğu anlaşılmaktadır. Benzer olarak ekonomik durumu iyi olmayan kişilerin de belli bir yerde yaşamayıp, mahalleler arasında dağıldığı görülmektedir.

SONUÇ

Kastamonu ve çevresi 1071 yılında Malazgirt zaferinin akabinde Türklerin hâkimiyetine geçerek, XIII. asır başları dâhil olmak üzere bir asır süreyle Çobanoğullarının, sonrasında bir asırdan fazla zamanda Candaroğullarının idaresinde kalmıştır ve nihayetinde Fatih Sultan Mehmet tarafından Osmanlı toprağı haline getirilmiştir. Görüldüğü üzere köklü bir tarihe sahip olan Kastamonu Kazasına ait şer'iyeye sicil vesikaları buranın ekonomik ve sosyal yapısına ilişkin oldukça önemli bilgiler içerdığı anlaşılmaktadır.

Bu incelemede Kastamonu Kazasında, aile, evlenme, mehir, boşanma, eş ve çocuk sayısı, nafaka, vasi ve ailenin ekonomik refah durumu gibi konulara yer verilmiştir. Kazada nikâh, evlenme işleri genellikle kadı veya kadının onayı ile bir din görevlisi tarafından icra edilmekteydi. Kastamonu Kazasının nüfus ve sosyal hayatına bakıldığında burada yaşayan halkın büyük bir kısmı Müslümanlardan meydana gelmektedir. Kazada çok az oranda da olsa gayrimüslim nüfusun bulunduğu anlaşılmakta ve Müslüman ve gayrimüslimlerin bir arada hayatını sürdürdüğü ve sicil kayıtlarından tespit edildiği kadarıyla bu iki topluluğun birbirlerini rahatsız etmedikleri görülmektedir. Kastamonu Kazasına genel olarak bakıldığında gayrimüslimlere ait ayrı bir mahallenin varlığı söz konusu değildir. Yalnızca Zımmıyan-i Balatlar ve Zımmıyan-i Karasu adında iki gayrimüslim köyünün olduğu görülmektedir. Bu iki unsur ve topluluğun aile yapısı ve çocuk sayıları da tereke kayıtlarına göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Çok eşlilik hususuna gelince Müslüman erkeklerin %92,92 oranında, gayrimüslimlerin ise tamamının tek eşli olduğu saptanmıştır. Gene tereke kayıtlarından elde edilen veriler doğrultusunda halkın refah düzeyi ele alınmıştır. Buna göre bölgede zengin kesimin sayısının çok fazla olmadığı umumiyetle orta halli ve hemen ardından fakir kesim oranının fazla olduğu görülmektedir.

Eski Türklerde nikâhlanma ev, bark sahibi olma anlamındaki evlenmenin aile yapısını hukuksal temellere oturtan bir husus olması, toplumsal olguda bu yönde bir kuruma yönelik nikâh işlemlerini etkin hale getirmiştir. Kastamonu'da kadının rızası ile ona vekillik eden babası, bazen bir akrabası ya da nadirde olsa bizzat kendisinin evlilik akdinin gerçekleşmesi için başvurduğu anlaşılmaktadır. İncelenen dönem kayıtlarında nikâh akdinin bir neticesi olarak kocanın karısına ödemekle yükümlü olduğu mal ve parayı ifade eden mehir nedeniyle kadınların mahkemeye başvurarak mehir alacaklarını talep ettikleri görülmektedir. Kadın ve çocuğa verilecek nafaka boşanma sırasında tespit ve takdir edilerek boşanma gerçekleştirilmekteydi. Fakat kararlaştırılan nafaka ödenmediği için kadının mahkemeye müracaat ederek nafaka hakkını geri aldığı da belgelerden belli olmaktadır. Kadına bizzat mahkemeye başvurarak boşanma hakkını elde etme konusunda kendisine yönelik imtiyaz verildiği incelenen arşiv vesikalarında şahit olunmaktadır. Boşanma olaylarında çoğunlukla karşılaşılan vakalar arasında aşırı geçimsizlik ve şiddetin meydana gelmesi şeklinde ifade edilmektedir. İslam aile hukuku ile bütünlük arz eden Osmanlı Devleti aile hukukunda; ilki kocanın tek taraflı irâde beyanıyla karısını boşadığı talak ile boşanma, ikincisi karşılıklı olarak anlaşmalı boşanma olan muhâlaa suretiyle boşanma ve sonuncuda hâkim kararı ile evliliğe son verilen ve tefrik olarak adlandırılan boşanma şeklinde üç çeşit boşanma bulunmakta, Kastamonu Kazası'nda da bu boşanma türleri uygulanmaktadır. Fakat burada tarafların daha çok karşılıklı anlaşma olan muhâlaa suretiyle boşandıkları anlaşılmaktadır. Türk aile yapı çekirdeğinin en önemli varlığı olarak devlet, servet, gelecek, aile ve toplumun garantisi şeklinde ifade edilen çocuğun temel haklarının korunduğu görülmektedir. Nitekim sosyal devlet anlayışıyla hareket edilerek hem kadının hem de çocuğun muhafaza edildiği tespit

edilmiştir. Örneğin babası vefat eden çocuğun kendisine miras kalan mallarını koruyup, tasarruf etme vasfına sahip olmaması nedeniyle vasi tayin edilerek malları koruma altına alınmıştır.

Sonuç olarak, XVIII. yüzyılın ikinci yarısında 1750-1775 yıllarını muhteva eden ve yaklaşık yirmi beş yıllık bir tarihi süreci kapsayan bu incelemeden de anlaşılacağı üzere aile hususunda ortaya koyulacak araştırmalarda şer'iyye sicillerinin çok mühim kaynak olduğu görülmektedir. Sicil kayıtları, Kastamonu Kazasında yaşayan gerek Müslüman gerekse gayrimüslim ahali ile alakalı bir hayli önemli bilgileri bünyesinde bulundurmaktadır. Bahsi geçen arşiv kayıtları, kazanın sosyal, kültürel, iktisadi, hukuki gibi birçok mevzunun tetkik edilmesinde çok mühim bir kılavuz olacaktır.

Etik Beyan

“Kastamonu Şer'iyye Sicillerine Göre: Kastamonu Kazası'nda Aile (1750-1775)” başlıklı çalışmanın yazım sürecinde bilimsel kurallara, etik ve alıntılama kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir. Bu çalışma etik kurul kararı zorunluluğu taşımamaktadır. Makale, Etik Kuralları Yayın Etiği Komitesi'nin (Committee on Publication Ethics-COPE) yazar, hakem ve editörler için belirlenmiş olduğu kurallardan oluşturulmuş olan Anasay Dergisi etik kuralları çerçevesinde yazılmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declared that there is no conflict of interest.

Financial Support: The author declares that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

Kastamonu Şer'iyye Sicilleri

KŞS-44, KŞS-45, KŞS-46, KŞS-47, KŞS-48, KŞS-49, KŞS-50, KŞS-51, KŞS-52, KŞS-53, KŞS-55, KŞS-56, KŞS-57, KŞS-58, KŞS-59.

2. Araştırma ve Kaynak Eserler

Abdulkadiroğlu, A. (1989). *Bursalı Belîğ'in Eserinde Kastamonu ve Kastamonulu Zevat*. Türk Tarihi ve Kültüründe Kastamonu Tebliğler (19-21Ekim 1988 Kastamonu), Ankara.

Acar, H.İ. (2011). Tefrik, *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt: XL, İstanbul, 277-279.

Acar, H.İ. (2011).Mehrin *İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. Sayı:17, 368-388.

Acar, H.İ (2013). Talâk. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt: XXXIX, Ankara, 496-500.

- Akdağ, M. (1995). *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası, Celali İsyanları*, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Akyel, S.& Özdemir, K. (2015). 1835 Tarihli Nüfus Defterine Göre Tirebolu'da Gayrimüslim Nüfus Yapısı. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. Sayı, 37, 163-179.
- Akıymaz, G. (2000). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*, Göksu Ofset-Matbaa Mücellithane, Konya, 33-35.
- Atar, F. (2020). Muhâlea. *DİA. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt: XXX, Ankara, 397-401.
- Atar, F. (2007). Nikâh. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, İstanbul 2007, Cilt: XXXIII, İstanbul, 112-117.
- Avcı, M. (2016). Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Sayı, 55, 225-254
- Aydın, M. Â. (2003). Mehir. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt: XXVIII, Ankara, 389-391.
- Aydın, M. Â. (1985). *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Bardakoğlu, A. (2013). Vesayet. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt, XXXXIII, İstanbul, 66-70.
- Bilmen, Ö. N. (2017). *İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü*, Haz. Abdullah Kahraman, Nizamiye Akademi Yayınları, İstanbul.
- Çakır, İ.E. (2010). XVI. Yüzyılda Ayntâb Şehri, Yayınlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Çakır, İ. E. (2016). *Osmanlı Dönemi Sofya'da Aile: 1550-1678, Çayeli'nden Erzurum'a Cemil Kutlu Armağanı Kitabı*, Ed. Selami Kılıç, Ahmet Sefa Yıldırım, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum, 411-428.
- Çınar, H.&Koyuncu Kaya, M. (2015). *Vakıflar Kaynakçası, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara.
- Çınar, T. (2018). *Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hukuku: Evlenme ve Boşanma*, Avrasya İncelemeleri Dergisi, Cilt: VII, Sayı:2, 108-109.
- Çiçek, A. C.&Aydın, S.&Yağci, B. (2015). *Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme*, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:6, Sayı:9, 269-284.
- Darkot, B. (1993). *Kastamonu, İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları*, Cilt: VI, İstanbul, 428-430.
- Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitapevi, Ankara.
- Dingeç, E. (2010). *Osmanlı Toplumunda Kadınların Üretime Katkıları*, History Studies, Cilt:2, Sayı:1, 9-30.
- Doğan, İ. (2001). *Osmanlı Ailesi, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara.
- Doğan, İ. (1999). *Osmanlı Ailesinin Sosyolojik Evreleri: Kuruluş, Klasik ve Yenileşme Dönemleri*, Osmanlı, Ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: V, Ankara. 371-396.

Döşemetaş, Ö. (2019). Şer'iyye Sicillerine Göre XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Kastamonu Kazâsı, (1725-1750). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum, 374-375.

Düzbakar, Ö. (2008). *Osmanlı Toplumunda Çok Eşlilik: 1670-1698 Yılları Arasında Bursa Örneği*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı:23, 84-100.

Ekinci, E. B. (2016). *İslâm Hukuku, Umûmî ve Husûsî, Hükümler, Arı Sanat Yayınları*, İstanbul.

Erbay, C. (2006). *Nafaka, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları*, Cilt: XXXII, İstanbul, 282-285.

Ercöşkun, T. (2014). *Salnamelere Göre Kastamonu Valileri Listesi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Cilt: 54, Sayı:2, 365-394.

Güzey, A. R. (2018). *XVII. Yüzyıl Sonu ve XVIII. Yüzyıl Başlarında Kastamonu Şehrinde Mahalle Adları Lakaplar, Aile Teşekkülü, Eğlence ve Ekonomik Hayat, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:21, 845-877.

Güzey, A. R. (1994). Kastamonu'nun 411/1 Numaralı Şer'iyye Sicili H. 1099-1100-1101/M. 1687-1688-1689 Transkripsiyon ve Değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

İskender, P. (2005). *Bir Yerel Tarih Çalışması: XVII. Yüzyıl Şer'iyye Siciline Göre Kastamonu, Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı:2, Kastamonu, 565-582.

Kankal, A. (2004). *Türkmen'in Kaidesi Kastamonu, (XV-XVIII. Yüzyıllar Arası Şehir Hayatı)*, Zafer Matbaası, Ankara, 123-124.

Kankal, A. (2000). *XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Kuzeybatı Anadolu'da Sosyal Hayat-Şer'iyye Sicillerine Göre, Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt: XV, 31-74.

Karadoğan, U. (2012). Osmanlı Hanedanının Aile Yapısı ve Güncel Yaşamı, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, 224.

Karcı, E. (2012). *Hicri 1299 (1882) Kastamonu Vilâyet Sâlnâmesi'ne Göre Kastamonu Sancağı İle Bağlı Kazaların İdari, Sosyal ve Ekonomik Yapılarına Dair Tespitler, Yerel Politikalar, 116-147.*

Karakoç, K. (2018). Osmanlı-Bizans Kroniklerinde Düğün ve Ölüm. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tekirdağ.

Kazıcı, Z. (2014). *Osmanlı'da Toplum Yapısı, Kayıhan Yayınları*, İstanbul.

Kılıç, P. İ. (2019). *Tarih Öğretimi ve Coğrafya, Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt: 27, Sayı:2, 869-883.

Kundakçı, S. K. (2019). *Osmanlı'da Mahkeme ve Kadın: Mahkemede Kadınların Taraf Olduğu Konular (1732-1733), İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, Cilt:8 Sayı:3, 1788-1812.

Kurt, A. (1999). *Osmanlı'da Kadının Sosyo-Ekonomik Konumu, Osmanlı, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları*, Cilt: V, Ankara, 434-449.

Kür, H. (2008). 210 Numaralı Şer'iyye Siciline Göre Burdur Kazası'nın İdârî, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (H.1255-1261/M.1839/1845). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Maden, F. (2012). *XVII. Yüzyılın Sonlarında Kastamonu*, Roza Yayınevi, İstanbul, 1-12.

Maydaer, S. (2007). *Klâsik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma (Bursa Şer'iyeye Sicillerine Göre)*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:16, Sayı:1, 299-320.

Oğuz, İ. (2013). 20. Yüzyıl Başlarında Demirci'de Gayrimüslim Nüfus, *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11, Sayı:3, 218-236.

Ortaylı, O. (2009). *Osmanlı Toplumunda Aile*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Özdemir, R. (1986). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Ankara*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Özmel, İ. (2002). *Kayım*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: XXV, Ankara.

Parlaz, S. (2007). Osmanlı Devleti'nde Siyasi Evlilikler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli, 10-27.

Sarı, H. (1996). *Şerr'iyeye Sicillerine Göre II. Mahmut Dönemi'nde Mudurnu'da Nüfus Hareketleri ve Toplumsal Hayattan Bir Kesit*, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Cilt: 7. 173-208.

Sarıkaya, H. (2014). T.T. 0008 Numaralı Tapu Tahrir Defteri'nin Transkripsiyonu ve Tahlili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.

Şahin, İ. (2001). *Kastamonu*, DİA, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: XXIV, İstanbul, 585-588.

Şahin, M.&Kaya, E. (2014). *Valide Sultanların Kurduğu Vakıfların Kadına Yönelik Sosyal Hizmetleri*, Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:12, 36-65.

Tırpanoğlu, A. (2002). 1177 H. /1763-1764 M. Tarihli Kastamonu Şer'iyeye Sicili. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tekirdağ Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Topal, Z. (2010). *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon.

Tuğlacı, P. (1985). *Osmanlı Şehirleri*, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Turan, R. (1999). *Osmanlıların Kuruluş Yıllarında Çocuk*, Osmanlı, ed. Güler Eren, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt: V, Ankara.

Uğur, Y. (2003). *Mahkeme Kayıtları (Şer'iyeye Sicilleri): Literatür Değerlendirmesi ve Bibliyografya*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt:1, Sayı:1, 305-344.

Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 455-456.

Yılmaz, M. (2001). *Cem Sultan*, Ötüken Neşriyat Yayınevi, Ankara.

Yörük, S. (2011). XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Adana Kazâsı (1700-1750). Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Yücel, Y. (1991). *Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Yücel, C. (2011). Temettuat Defterleri'ne Göre Kastamonu Şehri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Yüksel, H. (1999). *Osmanlı Toplumunda Vakıf ve Kadın (XVI – XVII. Yüzyıllar)*, Osmanlı, ed. Güler Eren, YTY, Cilt: V, Ankara, 49-55.

Yürüt, B. (2017). *Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Özel Sayı, 365-396.